

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychopedagogiki Specjalnej

Z o f i a P A L A K

Cechy samooceny uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim

Черты самооценки у учеников с легким слабоумием

**The Nature of Self-evaluation in Pupils with Minor
Mental Deficiencies**

ANALIZA PROBLEMU SAMOOCENY W ŚWIETLE LITERATURY PRZEDMIOTU

Definicja samooceny

Samoocena jest elementem wartościująco-oceniającym obrazu własnej osoby, jest jego integralną częścią (C. R. Rogers¹; A. Brzezińska²; L. Niebrzydowski³; I. S. Kon⁴ i inni). Natomiast obraz własnej osoby jest skutkiem posiadania przez człowieka samoświadomości, a tym samym określonej zdolności do poznawania siebie, swoich cech. Jest on złożonym elementem własnego doświadczenia. Jest to zorganizowany i zwarty zespół percepcji odnoszących się do "ja", "mnie" oraz "moich" relacji do innych osób, środowiska i życia w ogólności. Jest to zbiór wiedzy jednostki o własnych cechach, możliwościach i umiejętnościach, ale także o wartościach, którymi jednostka kieruje się w swoim postępowaniu. Samoocena jest postawą wobec siebie

¹C. R. Rogers, A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships, as Developed in the Client-centered framework [w:] Psychology: A Study of Science, S. Koch (Ed.), vol. II, General Systematic Formulations, Learning and Special Processes, New York 1959.

²A. Brzezińska, Struktura obrazu własnej osoby i jego wpływu na zachowanie, "Kwartalnik Pedagogiczny" 1973, 3.

³L. Niebrzydowski, O poznawaniu i ocenie samego siebie. Na przykładzie młodzieży dorastającej, Warszawa 1976.

⁴J. S. Kon, Otkrytije "ja", Moskwa 1978.

samego, swoich cech, możliwości, zdolności i wad, stanowi ona zatem komponent emocjonalny obrazu własnej osoby. Zdaniem Rogersa⁵, jest wartościującym doświadczeniem odnośnie do własnego ja. Samoocena stanowi istotny składnik obrazu własnej osoby, gdyż bez niej niemożliwe byłoby ani określenie własnej istoty, ani też wyodrębnienie siebie ze środowiska.

Samoocena może być rozpatrywana globalnie lub cząstkowo. Globalna ocena siebie nie może być zarówno pod względem poziomu, jak i przedmiotu (treści) sumą lub wypadkową ocen cząstkowych (dotyczących poszczególnych cech). Zdaniem C. R. Rogersa⁶, J. Reykowskiego⁷, A. Podgóreckiego⁸, I. S. Kona⁹ i L. Niebrzydowskiego¹⁰, miarą poziomu samooceny globalnej jest poziom oceny tej cechy, którą jednostka uważa za dominującą wśród innych cech i z którą się identyfikuje. Owa główna cecha określana bywa mianem dominanty, która jednoczy wokół siebie pozostałe cechy i wartości jednostki. Dominanta nie musi być jednak stała, zależna jest ona od rodzaju "ja", z którym jednostka identyfikuje się w danej chwili. Zatem im bardziej uświadomiona jest dominanta, tym bardziej trafna (adekwatna) staje się samoocena.

Zidentyfikowanie i ustalenie poziomu dominanty samooceny jest bardzo trudne, a często wręcz niemożliwe dlatego, że jest ona najbardziej intymną, osobistą częścią obrazu własnej osoby jednostki.

Ponieważ samoocena tzw. dominanty rzutuje na samoocenę w ogóle, pozwalając krytycznie ocenić własne możliwości w różnych dziedzinach działalności, wobec tego poznanie samooceny w określonych dziedzinach pozostaje w ścisłym związku z ogólnym kierunkiem oceniania siebie.

Cechy samooceny

Na podstawie analizy bogatej literatury przedmiotu można wyróżnić trzy główne cechy, wymiary samooceny: stabilność, poziom i adekwatność. Układają

⁵Rogers, op. cit.

⁶Ibid.

⁷J. Reykowski, Ocena i samoocena, "Wychowanie" 1966, 8.

⁸A. Podgórecki, Cztery rodzaje samego siebie, "Studia Socjologiczne" 1968, 2.

⁹J. S. Kon, Socjalna licznosc', Moskwa 1967.

¹⁰Niebrzydowski, op. cit.

się one w kontinuum: 1) stabilna-niestabilna, 2) wysoka-niska, 3) adekwatna-nieadekwatna.

Ad. 1. Wskaźnikiem stabilności samooceny jest względna stałość opinii i sądów wartościujących jednostki o sobie. Samoocenę stabilną posiada jednostka o stałym systemie sądów o sobie, nie zmieniających się bez ważnych i realnych powodów. Natomiast samoocenę niestabilną ma osoba o zmiennych opiniach na swój temat, których jakość zależy głównie od aktualnych sukcesów, niepowodzeń lub innych okoliczności. Stabilność samooceny świadczy o dokładności, dojrzałości i usystematyzowaniu wiedzy na własny temat (L. Niebrzydowski¹¹, E. Sieriebiakowa¹², M. Tyszkowa¹³).

Ad. 2. Wskaźnikiem poziomu samooceny jest stopień trudności, poziom stawianych przed sobą zadań (szczegółowych lub ogólnych). Wysoki poziom samooceny posiada jednostka stawiająca przed sobą cele trudne do osiągnięcia, wybierająca trudne zadania, mająca równocześnie zaufanie do własnych możliwości. Niski poziom oceny siebie prezentują osoby wybierające zadania łatwe. Poziom samooceny świadczy o ocenie poziomu własnych możliwości, o stopniu zaufania do siebie oraz o poziomie aspiracji.

Ad. 3. Wskaźnikiem adekwatności samooceny jest stopień zgodności własnych opinii na temat swoich możliwości z rzeczywistymi możliwościami i właściwościami jednostki. Adekwatną samoocenę ma jednostka realnie oceniająca własne cechy, swoje możliwości.

Samoocena nieadekwatna, nietrafna może być dwojakiego rodzaju: zawyżona - wtedy gdy jednostka przecenia własne możliwości lub zaniżona - gdy jednostka nie docenia ich.

Samoocena adekwatna jest bardzo pożądana ze względu na możliwości dobrego przystosowania się do otoczenia. Adekwatna samoocena pozwala krytycznie ustosunkować się do siebie oraz nieustannie przymierzać swoje możliwości do pojawiających się coraz to nowych wymagań stawianych przez życie. Pozwala również jednostce stawiać przed sobą możliwe do wykonania cele oraz krytycznie oceniać swoje zamierzenia, a także wnikliwie analizować wszelkie dowody za i przeciw sobie. Samoocena nieadekwatna jest niekorzystna z punktu widzenia funkcjonowania jednostki, jest pewnym rodzajem

¹¹Ibid.

¹²E. S i e r i e b r i a k o w a, 'Uwierienność' w siebie i usłowania jego formiowanijsa u szkolnikow, Zapiski Tombovskiego pedagogicznego instituta, 1965, 10.

¹³M. T y s z k o w a, Zachowanie się dzieci szkolnych w sytuacjach trudnych, Warszawa 1972.

patologii. Konsekwencją zaniżonej samooceny jest ograniczenie aktywności, tworzenie się niepokoju, lęku, poczucia bezwartościowości itp.

Przegląd dotychczasowych badań nad samooceną upośledzonych
umysłowo w stopniu lekkim

Amerykańskie Towarzystwo do Badań nad Upośledzeniem Umysłowym definiuje upośledzenie umysłowe jako istotnie niższą od przeciętnej ogólną sprawność intelektualną, która powstaje w okresie rozwojowym i jest związana z jednym lub więcej zaburzeniami w zakresie: dojrzewania, uczenia się i przystosowania społecznego (J. Doroszevska¹⁴).

Upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim określone jest ilorazami inteligencji mieszczącymi się w przedziale 52-67 (Dokładna jego charakterystyka znajduje się w pracach takich autorów, jak: Z. Sękowska¹⁵, J. Doroszevska¹⁶, H. Borzyszkowska¹⁷, K. Kirejczyk¹⁸, Clarke¹⁹ i innych). W bogatej literaturze dotyczącej upośledzenia umysłowego niewiele jest prac poświęconych samoocenie. Badania empiryczne tego problemu prowadzili w Polsce: J. Różycka²⁰, J. Giryński²¹, A. Jaroszevska²².

¹⁴J. D o r o s z e w s k a, Pedagogika specjalna, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981.

¹⁵Z. S e k o w s k a, Pedagogika specjalna, Warszawa 1982.

¹⁶D o r o s z e w s k a, op. cit.

¹⁷H. B o r z y s z k o w s k a, Oligofrenopedagogika, Warszawa 1985.

¹⁸K. K i r e j c z y k, Upośledzenie umysłowe - pedagogika, Warszawa 1981.

¹⁹A. M. C l a r k e, A. D. B. C l a r k e, Upośledzenie umysłowe, Warszawa 1969.

²⁰J. R ó ż y c k a, Dziecko o obniżonej sprawności umysłowej, Wrocław 1959; i d., Stabilność samooceny upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, "Szkoła Specjalna" 1978, 3.

²¹J. G i r y Ń s k i, Samoocena uczniów kl. VIII szkoły podstawowej, "Szkoła Specjalna" 1978, 3.

²²A. J a r o s z e w s k a, Postawy rodzicielskie a niektóre cechy osobowości, powodzenie szkolne i zachowanie przystosowawcze dzieci upośledzonych umysłowo, "Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne", 1978, 5.

W wyniku badań kwestionariuszowych absolwentów szkoły podstawowej specjalnej J. Różycka²³ stwierdziła, że jednostki upośledzone umyślowo w stopniu lekkim mają skłonność do przeceniania swoich możliwości umysłowych i fizycznych, do optymistycznego obrazu własnych cech, uzdolnień i stosunków z najbliższym otoczeniem. Samoocena upośledzonych umyślowo zdaniem J. Różyckiej²⁴ jest nieadekwatna, zawyżona; przy czym dziewczęta oceniają siebie wyżej niż chłopcy.

Badania J. Giryńskiego²⁵ nad samooceną upośledzonych umyślowo w stopniu lekkim (uczniów klas VIII) prowadzone były metodą wzorowaną na eksperymencie Hoppego w oparciu o zadania matematyczne, zadania z języka polskiego i zadania manipulacyjne. Wyniki tych badań wykazały (podobnie jak poprzednie) występowanie u większości badanych nieadekwatnej oceny posiadanych możliwości, ale w odróżnieniu od wyników uzyskanych przez J. Różycką stwierdzono występowanie głównie samooceny zaniżonej związanej z ciągłym wybieraniem zadań z grupy łatwych i uchylaniem się od rozwiązywania zadań trudniejszych.

A. Jaroszewska²⁶ zajmowała się badaniem wpływu postaw rodzicielskich na pewne cechy osobowości dzieci upośledzonych umyślowo i normalnych intelektualnie oraz badaniem ewentualnych różnic w zakresie samooceny cech osobowości jednostek upośledzonych umyślowo i normalnych intelektualnie. Uzyskane przez nią wyniki wykazały, że samoocena niektórych cech osobowości dzieci upośledzonych umyślowo w stopniu lekkim nie jest adekwatna, a także iż istnieje związek między samooceną cech osobowości dziecka a postawą rodziców wobec niego.

Badania empiryczne problemu samooceny upośledzonych umyślowo podjęli również T. A. Ringness; C. L. Meyer; H. A. Collins, G. K. Burger, D. Dpherty²⁷. T. A. Ringness²⁸ porównał trzy 40-osobowe grupy dzieci z upośledzoną, przeciętną i wysoką inteligencją pod względem poziomu i adekwatności ich pojęcia o sobie. Stopień realizmu pojęcia o sobie badanych grup

²³Różycka, op. cit., 1959.

²⁴Ibid., 1981.

²⁵Giryński, op. cit.

²⁶Jaroszewska, op. cit.

²⁷Z. Bartkowiec, Integracyjne lub segregacyjne kształcenie uczniów defektywnych intelektualnie a ich osiągnięcia szkolne i przystosowanie, "Psychologia Wychowawcza" 1984, 4.

²⁸Ibid.

określił, konfrontując jego testowe wskaźniki z rzeczywistymi osiągnięciami szkolnymi, stopniem akceptacji przez rówieśników i dorosłych, sukcesami sportowymi i in. Okazało się, że uczniowie upośledzeni intelektualnie przewyższali pod względem poziomu pojęcia o sobie przeciętnie inteligentnych, wykazując przy tym samoocenę najmniej realistyczną (wśród badanych grup).

Wyniki badań Meyera²⁹ wykazały, że upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim mają wysokie mniemanie o sobie, nie gorsze niż kilkusetosobowa grupa normalizacyjna. Podobnie H. A. Collins, G. K. Burger, D. Doherty³⁰ nie stwierdzili różnicy między młodzieżą lekko upośledzoną umysłowo a ich normalnymi rówieśnikami w zakresie globalnego wskaźnika samooceny. Upośledzeni wykazywali jednak szereg różnic dotyczących niektórych jej aspektów, np. mniejszy samokrytycyzm, niższa samoocena moralno-etyczna, niższa ocena własnych interakcji społecznych.

Analizowane badania wykazują, iż w zakresie ogólnych wskaźników (głównie poziomu) samoocena upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim nie różni się od stwierdzanej wśród normalnych intelektualnie rówieśników. Sugerują jednak istnienie statystycznych różnic w zakresie niektórych cech (np. adekwatności) i w poszczególnych aspektach samooceny upośledzonych umysłowo i normalnych intelektualnie.

CEL I METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Celem podjętej pracy jest próba uzyskania odpowiedzi na pytanie: jaka jest samoocena uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim w porównaniu z normalnymi intelektualnie pod względem jej podstawowych cech, takich jak: stabilność, poziom i adekwatność.

W badaniach zastosowano metodę wzorowaną na eksperymencie F. Hoppego³¹, dobrze nadającą się do badania właściwości samooceny. Istota eksperymentu opracowanego przez Hoppego polega na tym, że osobie badanej poleca się wybrać, a następnie wykonać dowolne zadanie spośród dziewięciu ułożonych pod względem wzrastającego stopnia trudności, poklasyfikowanych w trzy

²⁹Ibid.

³⁰Ibid.

³¹F. H o p p e, "Über Erfolg und Misserfolg, "Psychologische Forschung", 1930, , 14.

grupy: zadania łatwe, średnio trudne i trudne. Czynność tę powtarza się czterokrotnie, tak że badany powinien wybrać i rozwiązać cztery zadania. W badaniach posłużono się dwoma seriami zadań:

- 1) opartych na materiale dydaktycznym - zadań matematycznych,
- 2) opartych na materiale wykonawczym - zadań z "wkładanki trójkątowej" T. Witwickiego.³²

Dla odpowiedniego doboru zadań dla upośledzonych umysłowo odwoływano się do doświadczeń nauczycieli szkoły specjalnej.

Przedmiotem analizy mającej na celu charakterystykę samooceny uczniów w prezentowanych badaniach są trzy momenty:

- 1) stabilność dokonywanych wyborów zadań do rozwiązania - świadczy o stabilności samooceny,
- 2) stopień trudności zadań wybieranych do rozwiązywania - świadczy o poziomie samooceny,
- 3) stopień zgodności (adekwatności) dokonywanych wyborów z realnymi możliwościami rozwiązania zadania - świadczy o adekwatności samooceny.

W analizie statystycznej uzyskanych danych wykorzystano test "Z" A. Góralskiego³³ do porównywania częstości.

Badaniami objęto 30-osobową grupę uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim (bez dodatkowych kalectw) uczęszczających do klas VII i VIII Szkoły Podstawowej Specjalnej w Lublinie. Grupę kontrolną stanowili uczniowie szkoły masowej dobrani parami z uwzględnieniem kryterium płci, wieku i pochodzenia społecznego.

WYNIKI BADAŃ

Stabilność samooceny

Zastosowanie w badaniach dwu serii zadań: dydaktycznych i wykonawczych umożliwiło określenie cech samooceny własnych możliwości badanych w 2 różnych dziedzinach funkcjonowania; w sytuacji związanej z uprzednio zdobytym doświadczeniem (zadania matematyczne), jak również w sytuacji wolnej bezpośrednio od doświadczenia, bo związanej z oceną własnych

³²T. W i t w i c k i, Badanie praktycznej sprawności umysłowej metodą wkładanek. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, "Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego", T. XII, z. 2, Toruń 1962.

³³A. G ó r a l s k i, Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii, Warszawa 1974.

możliwości umysłowych i wykonawczych w zupełnie nowych, nieznanych zadaniach (wkładanka trójkątowa).

Wskaźnikiem stabilności samooceny w prezentowanych badaniach jest względna stałość wyborów zadań do rozwiązania, tzn. wybieranie zadań o bardzo zbliżonym poziomie trudności niezależnie od odnoszonych sukcesów bądź niepowodzeń.

Analiza uzyskanych wyników badań wykazała, że 30% badanej młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu lekkim i 31,6% badanych uczniów o normalnym poziomie intelektualnym posiada samoocenę stabilną (tab. 1). Zdecydowana

Tab. 1. Samoocena stabilna badanych
Stable self-evaluation of the persons studied

Grupa	Zadania matematyczne		Wkładanka trójkątowa		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
A	8	26.6	10	33.3	18	30
B	11	36.6	8	26.6	19	31.6
Porównanie częstości	z = 0,84 n.i.		z = 0,57 n.i.		z = 0,19 n.i.	

A - uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim

B - uczniowie normalni intelektualnie

większość badanych - 70% upośledzonych umysłowo i 68,3% normalnych intelektualnie - posiada samoocenę niestabilną (tab. 2). Badania sugerują, że ucz-

Tab. 2. Samoocena niestabilna
Unstable self-evaluation

Grupa	Zadania matematyczne		Wkładanka trójkątowa		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
A	22	73,3	20	66,6	42	70
B	19	63,3	22	73,3	41	68,3
Porównanie częstości	z = 0,84 n.i.		z = 0,58 n.i.		z = 0,2 n.i.	

niowie z klas VII i VIII nie mają jeszcze w większości trwałej, stabilnej oceny własnych możliwości i to zarówno w dziedzinie związanej z uprzednio

nabytym doświadczeniem (zadania matematyczne), jak i w zakresie działań nie związanych z doświadczeniem (wkładanka trójkątowa). Świadczy to o tym, (por. E. Sieriebiakowa³⁴), że samoocena badanych jest jeszcze nie ukształtowana, prawdopodobnie z powodu zbyt małej liczby doświadczeń. Uzyskane rezultaty badań wskazują również na dużą zmienność samooceny pod wpływem aktualnych doświadczeń (sukcesów i niepowodzeń). Analiza porównawcza uzyskanych wyników pod kątem stabilności samooceny w grupach uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim i normalnych intelektualnie nie wykazała istotnego statystycznie zróżnicowania częstości występowania samooceny stabilnej i niestabilnej między grupami, biorąc pod uwagę zarówno wyniki ogólne, jak i uzyskane w kolejnych seriach eksperymentu.

Poziom samooceny

Zdaniem M. Tyszkowej³⁵ a także L. Niebrzydowskiego³⁶, poziom samooceny można ustalić na podstawie pierwszego wyboru zadania spośród innych o określonym stopniu trudności - badani wybierają do rozwiązania zadania łatwiejsze lub trudniejsze zależnie od tego, jak oceniają swoje możliwości.

Według M. Tyszkowej³⁷, pierwszy wybór jest na ogół dobrym wskaźnikiem poziomu samooceny badanych, gdyż wybierają oni zadania odpowiednie dla

Tab. 3. Poziom samooceny - analiza w oparciu o pierwszy wybór zadania w 2 seriach eksperymentu (łącznie)

Level of self-evaluation - analysis based on the first choice of task in the two experimental series (in total)

Grupa	Poziom niski (zad. łatwe)		Poziom średni (zad. średnio trudne)		Poziom wysoki (zad. trudne)	
	N	%	N	%	N	%
A	26	43,3	21	35	13	21,7
B	26	43,3	27	45	7	11,7
Porównanie częstości	z = 0 n.i.		z = 1,12 n.i.		z = 1,48 n.i.	

³⁴Sieriebiakowa, op. cit.

³⁵Tyszkowa, op. cit.

³⁶Niebrzydowski, op. cit.

³⁷Tyszkowa, op. cit.

siebie. Kolejne wybory zadań przez tę samą osobę pozwalają na uchwycenie zmian w ocenie samego siebie pod wpływem odnoszonych sukcesów czy niepowodzeń.

Uzyskane wyniki badań świadczą o tym, że badani uczniowie najczęściej prezentują niski poziom samooceny - po 43,3% w obu grupach (tab. 3). Średni poziom oceny własnych możliwości występuje u zbliżonej liczby badanych. Stwierdzany jest u 35% upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim i u 45% uczniów z grupy kontrolnej (tab. 3). Natomiast najmniej uczniów prezentuje wysoki poziom samooceny (21,7% grupy zasadniczej i 11,7% grupy kontrolnej). Analiza porównawcza częstości występowania określonych poziomów samooceny w badanych grupach nie wykazała istotnego zróżnicowania w zakresie ogólnego poziomu ocen własnych możliwości dokonywanych przez upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim i badanych uczniów w normie intelektualnej (tab. 3).

Dokonując analizy poziomu samooceny w poszczególnych seriach eksperymentu (tab. 4) również nie stwierdzono obecności istotnego zróżnicowania między badanymi grupami.

Tab. 4. Poziom samooceny badanych - na podstawie pierwszego wyboru zadania
Level of self-evaluation on the basis of the first choice of task

Grupa	Poziom niski (zad. łatwe) 1, 2, 3		Poziom średni (zad. średniotrudne - 4, 5, 6		Poziom wysoki (zad. trudne) 7, 8, 9	
	N	%	N	%	N	%
Zadania matema- tyczne	A	18 60	9	30	3	10
	B	14 46,7	13	43,3	3	10
Porówna- nie częstości	z=1,06 n.i.		z = 1,06 n.i.		z = 0 n.i.	
Wkładanka trójkąto- wa	A	8 26,6	12	40	10	33,4
	B	12 40	14	46,7	4	13,3
Porówna- nie częstości	z=1,16 n.i.		z = 0,58 n.i.		z = 1,89 n.i.	

Zarówno w sytuacjach znanych jak i nowych, nie związanych bezpośrednio z doświadczeniem, poziom dokonywanych samoocen uczniów upośledzonych umysłowo jest zbliżony do stwierdzonego w grupie normalnych intelektualnie rówieśników.

Adekwatność samooceny

O adekwatności, trafności samooceny w prezentowanych badaniach świadczy nie tylko poziom poprawności rozwiązań zadań wybieranych, ale również jakość i kierunek wyborów kolejnych (czterech) zadań po odniesionym sukcesie lub niepowodzeniu (przy rozwiązywaniu poprzednio wybranego).

Dokładna analiza przebiegu i wyników badań w każdym indywidualnym przypadku wykazała, że większość badanych uczniów prezentuje nieadekwatną ocenę własnych możliwości - 80% w grupie zasadniczej i 56,7% w grupie kontrolnej (tab. 5). Znacznie mniej uczniów posiada adekwatną samoocenę - 20% w grupie zasadniczej i 43,7% w grupie kontrolnej (tab. 5).

Tab. 5. Adekwatność samooceny - zestawienie ogólne w oparciu o 2 serie eksperymentu (łącznie)

Adequacy of self-evaluation - overall results in the two series of the experiment (in total)

Grupa	Samoocena adekwatna		Samoocena nieadekwatna					
			ogółem		zawyżona		zaniżona	
	N	%	N	%	N	%	N	%
A	12	20	48	80	30	50	18	30
B	26	43,3	34	56,7	26	43,3	8	13,4
porównanie częstości	z = 2,834 p.i.<0,01		z = 2,834 p.i.<0,01		z = 0,73 n.i.		z = 2,25 p.i.<0,05	

Wyniki uzyskane w grupie uczniów o normalnym rozwoju umysłowym są zbieżne z wynikami badań L. Niebrzydowskiego³⁸. W jego badaniach na 360 uczniów objętych eksperymentem 46,6% oceniało trafnie swoje możliwości, natomiast 53,4% posiadało samoocenę nieadekwatną.

Wyniki prezentowanych badań świadczą o tym, że w wieku 14-15 lat samoocena u większości badanych uczniów nie jest jeszcze w pełni ukształtowana,

³⁸ Niebrzydowski, op. cit.

ma charakter powierzchniowy, nie posiada jeszcze cech trwałości, stabilności (tab. 1 i 2), a także cech adekwatności (tab. 5).

Analiza porównawcza uzyskanych rezultatów wykazała obecność istotnego statystycznie zróżnicowania częstości występowania samooceny adekwatnej między badanymi grupami ($p.i. < 0,01$). Istotnie mniejsza grupa uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim w porównaniu z rówieśnikami w normie intelektualnej posiada adekwatną samoocenę własnych możliwości ($p.i. < 0,01$), a również istotnie większa grupa upośledzonych ocenia się nieadekwatnie ($p.i. < 0,01$). Oznacza to, że badana lekko upośledzeni umysłowo mniej realnie oceniają swoje możliwości, niż ich sprawni intelektualnie rówieśnicy. Należy przypuszczać, że powodem tego jest zmniejszony krytycyzm upośledzonych, jak również mniejsze zdolności do korzystania z doświadczeń i uogólniania ich rezultatów.

Wyniki badań uzyskanych w poszczególnych seriach eksperymentu (tab. 6) wykazują większą nieadekwatność samoocen upośledzonych w porównaniu z grupą kontrolną w odniesieniu do zadań wykonawczych, a więc nie związanych bezpośrednio z doświadczeniem. Samoocena badana w tej serii eksperymentu ma charakter bardziej ogólny, bo jednostka, oceniając swoje możliwości w tym zakresie, musi odwoływać się do doświadczeń z innych dziedzin, uogólniać ich rezultaty. W serii zadań matematycznych różnice między grupami w częstości występowania samooceny adekwatnej i nieadekwatnej nie osiągają istotności statystycznej.

Tab. 6. Adekwatność samooceny
Adequacy of self-evaluation

Grupy	Samoocena adekwatna	Samoocena nieadekwatna							
		ogółem				zawyżona		zaniżona	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Zadania matematyczne	A	7	23,4	23	76,6	14	46,6	9	30
	B	14	46,7	16	53,3	11	36,7	5	16,6
Porównanie częstości		z=1,95 n.i.		z=1,95 n.i.		z=0,62 n.i.		z=1,24 n.i.	
Wkładanka trójkątowa	A	5	16,6	25	83,4	16	53,3	9	30
	B	12	40	18	60	15	50	3	10
Porównanie częstości		z=2,08 p.i.<0,05		z=2,08 p.i.<0,05		z=0,21 n.i.		z=2,0 p.i.<0,05	

Analiza wyników badań pod kątem jakości samooceny nieadekwatnej wykazała, że większość badanych ma zawyżoną ocenę własnych możliwości - 50% grupy zasadniczej i 43,3% grupy kontrolnej (tab. 5), natomiast zaniżoną samoocenę prezentuje 30% uczniów z grupy zasadniczej i 13,4% z grupy kontrolnej.

Przecenianie własnych możliwości występuje w bardzo zbliżonym wymiarze w obu porównywanych grupach. Natomiast zaniżona samoocena istotnie częściej stwierdzana jest w grupie uczniów lekko upośledzonych umysłowo, niż normalnych intelektualnie (p.i. $< 0,05$, tab. 5). Świadczy to o częstym niedoceniu własnych możliwości przez uczniów upośledzonych umysłowo. Prawdopodobnie jest to wynikiem negatywnych doświadczeń w zakresie efektywności własnych działań oraz uzyskiwanych opinii i ocen.

Badania wykazują, że zaniżona samoocena istotnie częściej (p.i. $< 0,05$) występuje u upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim w serii zadań wykonawczych (tab. 6). Znaczy to, że częściej niedoceniają oni własnych możliwości w sytuacjach nie związanych ściśle z uprzednio zdobytym doświadczeniem, sytuacje te wymagają bardziej uogólnionej samooceny. Związane jest to prawdopodobnie z cechami krytycyzmu, uogólniania doświadczeń oraz z jakością zdobywanych doświadczeń lekko upośledzonych umysłowo.

Zaprezentowane badania podstawowych cech samooceny upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim wykazały, że samoocena uczniów klas VII i VIII szkoły specjalnej w zakresie takich cech jak stabilność i poziom nie różni się od stwierdzanej w grupie kontrolnej.

Natomiast analiza wyników adekwatności oceny własnych możliwości wykazała istotne zróżnicowanie między porównywanymi grupami badanych ukazujące częstość występowania samooceny adekwatnej oraz nieadekwatnej (na niekorzyść upośledzonych umysłowo). W grupie uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, istotnie rzadziej niż wśród pełnosprawnych intelektualnie (p.i. $< 0,01$), stwierdza się samoocenę adekwatną oraz istotnie częściej (p.i. $< 0,01$) nieadekwatną ocenę własnych możliwości. Nietrafność samooceny upośledzonych umysłowo dotyczy głównie ocen w sytuacjach nie związanych bezpośrednio z uprzednio zdobytym doświadczeniem.

Upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim istotnie częściej niż ich normalni intelektualnie rówieśnicy nie doceniają własnych możliwości (p.i. $< 0,05$). Nieadekwatna, zaniżona samoocena częściej stwierdzana jest w grupie upośledzonych, niż kontrolnej w serii eksperymentu nie związanej bezpośrednio z doświadczeniem.

Wyniki prezentowanych badań mogą mieć pewne znaczenie dla teorii i praktyki rewalidacji upośledzonych umysłowo. Wskazują one na dużą potrzebę i znaczenie doświadczeń odnoszących się do realnego, trafnego oceniania własnych możliwości w celu kształtowania właściwych, pożądanых cech

self-evaluation of the disadvantaged. They also emphasize the necessity of creating a suitable therapeutic atmosphere of work in special classes, contributing to the formation in the disadvantaged pupils of a conscious attitude towards their own real possibilities, strengths, good qualities and also towards their own self-worth.

РЕЗЮМЕ

В данной работе проанализирована самооценка учеников с легким слабоумием, с учетом таких основных черт как: устойчивость, уровень, адекватность. Эмпирические исследования велись на базе эксперимента Гоппе (Hoppe), используя серию математических и исполнительных задач. Эти исследования показали, что в сфере стабильности и в уровне самооценки ученики умственно недоразвитые не отличались от ровесников нормально интеллектуально развитых. В результате исследований определены однако существенные различия между этими группами в сфере адекватной самооценки. Ученики с легким слабоумием частично проводят неадекватные ($p_i < 0,01$) и пониженные самооценки ($p_i < 0,05$), чем ученики интеллектуально развитые. Эти различия заметны в серии исполнительных задач, которые связаны с раньше приобретенным опытом

S U M M A R Y

The paper attempts an analysis of task-evaluation in pupils with minor mental deficiencies considering such basic features as stability, level, adequacy. Empirical research based on Hoppe's experiment (utilizing a series of both maths and performance tasks) showed that in respect of stability and level, the task evaluation of mentally deficient pupils does not differ from that of intellectually normal peers.

The results, however, show important differences between the groups in respect of adequacy of the evaluation. Compared with the normal group the mentally deficient more frequently carry out self-evaluation inadequately ($p_i < 0,01$) and underestimating their performance ($p_i < 0,05$). These differences are evident in the series of performance tasks not connected with previously acquired experience.